

ARGUMENTER FOR EN LIBERAL FRISKOLELOV

Möjligheten att kunna välja skola är värdefull och de fristående skolorna har en naturlig plats i utbildningsutbudet
- Fra de svenske sosialdemokraternes hjemmeside

Sammendrag

- En viktig forskjell mellom høyre- og venstresidens skolepolitikk ligger i synet på friskoler. Dette notatet forklarer hva friskoler er, og presenterer argumentene for en liberal friskolelov.
- Den grunnleggende forskjellen mellom det som tidligere ble kalt henholdsvis privatskoler og friskoler er at privatskoler er finansielt uavhengig av det offentlige, mens friskolene er avhengig av det offentlige. Friskolene får betydelige offentlige tilskudd (i noen land er de fullfinansiert), men til gjengjeld er de underlagt flere betingelser og strengere kontroll enn uavhengige privatskoler.
- De aller fleste elevene i Norge går i offentlige skoler. Bare 2,2 prosent av grunnskoleelevene, og 6,8 prosent av elevene i videregående skole, gikk i friskoler i 2006.
- Norge har færre friskoleelever enn de fleste andre land i OECD. I Sverige går 8 prosent av grunnskoleelevene i friskoler, i Danmark går 22 prosent av elevene i friskoler. Gjennomsnittet i OECD er 10,5 prosent.
- Det viktigste argumentet for en liberal friskolelov er muligheten til å velge mellom forskjellige skoler. Et stort flertall i befolkningen ønsker en slik valgfrihet. Flere friskoler kan også føre til økt mangfold, mer læring mellom skoler og bedre muligheter for elever som ikke finner seg til rette i den tildelte nærskolen. Det er også et viktig argument at de som mener de har noe å tilføre skolesystemet, skal ha anledning til det.
- Forskningen om friskoler er mangelfull, men det er ingenting som tyder på at friskoler fører til større forskjeller eller dårligere resultater, hverken for friskoleelevene selv eller for elevene i den offentlige skolen. Tvert imot er det mye som tyder på at friskoler fører til bedre resultater for alle, uten å skape større skiller enn den offentlige skolen allerede gjør.

Innledning

Dette notatet vil presentere argumentene for en mer liberal friskolelov. Vi starter med å forklare hva en friskole er, og hvordan den skiller seg fra privatskoler og offentlige skoler. Deretter ser vi på hvordan de frittstående skolene i Norge har utviklet seg de senere årene, og sammenlikner med andre land. Vi fremmer så argumentene for en liberal friskolelov og tilbakeviser noen motargumenter. Til slutt tar vi for oss forskningen på området og finner at friskoler i de fleste tilfeller fører til bedre resultater uten å skape større skiller enn den offentlige skolen.

Hva er en friskole?

Det er ikke skoleplikt i Norge. Men vi har plikt til opplæring og en rett til offentlig grunnskole. Plikten kan ivaretas på fire ulike måter:

- Offentlig grunnskole
- Frittstående skole (friskole)
- Privat grunnskole
- Privat hjemmeundervisning

Alle disse alternativene er likeverdige, både formelt og legalt.¹ Det er dessuten en menneskerett å kunne velge en alternativ skole for sine barn.² Dette kommer klart uttrykt i FNs internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som sier at man "forplikter seg til å respektere foreldres [...] frihet til å velge andre skoler for sine barn enn dem som er opprettet av offentlige myndigheter".³ Etablering av friskoler og privatskoler skal godkjennes av myndighetene, mens hjemmeundervisning kun krever offentlig tilsyn.

Vi har også rett til videregående opplæring, men her er det ingen plikt. Også på dette nivået finnes det alternative tilbud, men det er ingen krav om at private videregående skoler skal godkjennes av myndighetene. For dette skoleslaget er det altså helt fri etableringsrett.

Vi har følgende typer videregående skoler:

- Offentlige videregående skoler
- Frittstående videregående skoler (friskoler)
- Private videregående skoler

Privatskoler, friskoler og offentlige skoler

En forutsetning for en saklig og redelig debatt om friskoler er klarhet i hva man faktisk snakker om. Her presenteres de forskjellige skoletypene i noe mer detalj enn hva som er vanlig i den politiske debatten.

Privatskoler

Privatskoler er skoler som er etablert og eid av private. De er privat finansiert og kan ta inn de elevene de vil og kreve de skolepengene de vil. Slike skoler finnes det svært få av, både i Norge og i de fleste andre land.

Friskoler

Også friskoler er skoler som er etablert og eid av private, dvs. av andre enn kommunen eller fylket.⁴ Men de er offentlig finansiert og derfor også strengere regulert og kontrollert. Norske friskoler kan for eksempel ikke sile inntaket av elever, kreve høye egenandeler eller ta ut noen former for økonomisk utbytte av virksomheten. Dersom friskolene bryter reglene, kan de møtes med sanksjoner og/eller inndragning av godkjenningen.

Offentlige skoler

Offentlige skoler er etablert og eid av kommunen (grunnskoler) eller fylket (videregående skoler). De er offentlig finansiert, regulert og kontrollert. Men dersom offentlige skoler bryter reglene, møtes de som regel ikke med strenge sanksjoner, og det er ingen godkjenning som kan inndras.

Opprinnelig tilbød de frittstående skolene en offentlig tjeneste, nemlig utdanning til dem som tilhørte alternative religiøse retninger. For at dette alternativet skulle være tilgjengelig for alle, uavhengig av formue og inntekt, ble det gitt offentlig støtte. Den loven som regulerer de frittstående skolene, er derfor egentlig bare en tilskuddslov: Den stiller opp de kriteriene som må fylles og de reglene som må følges for at en skole skal kunne få offentlig finansiering.

Siden privatskoler og friskoler er vesensforskjellige, ble det i 2003, etter forslag fra Bondevik II-regjeringen, foreslått at de også formelt og i loven skulle ha forskjellige navn, nemlig "privatskoler" og "frittstående skoler" (eller "friskoler"). Dette er også i samsvar med situasjonen i andre land: Både i Sverige og Danmark er det lang tradisjon for å bruke begrepet "friskoler", og internasjonalt skjelnes det mellom "government independent private schools" og "government dependent private schools". I Norge fikk derfor den foran nevnte tilskuddsloven navnet "Lov om frittstående skoler", ofte omtalt som "friskoleloven".

Stoltenberg II-regjeringen har etter dette besluttet at begge disse skoleslagene nå skal hete "privatskoler", og at loven skal hete "privatskoleloven". Men ettersom den underliggende realitet ikke er endret, har vi i dag to forskjellige skoleslag som begge går under navnet "privatskoler".

For at meningsinnholdet skal være mest mulig klart for leseren, velger vi i dette notatet å bruke de tidligere ulike betegnelser, dvs. "frittstående skoler"/"friskoler" og "lov om frittstående skoler"/"friskoleloven" - vs. "private skoler" og "offentlige skoler".

Lovens innhold

Friskoleloven har altså endret navn, men her skal vi konsentrere oss om lovens materielle innhold. Hva er egentlig forskjellen på den loven som gjaldt før, under og etter Bondevik II-regjeringens endringer i 2003?

Før 2003⁵

Loven var gjenstand for enkelte endringer også før 2003, men disse er uten betydning her. I hovedsak var lovens innhold som følger: En skole kunne få status som friskole og således motta offentlig støtte, dersom skolen hadde et religiøst eller etisk verdigrunnlag, eller dersom skolen drev etter en form for alternativ pedagogikk, og regjeringen i tillegg valgte å godkjenne skolen.

Dersom skolen ble godkjent, ville den motta en økonomisk støtte tilsvarende 85 prosent av de gjennomsnittlige driftskostnadene i den offentlige skolen. Friskolen måtte til gjengjeld følge visse regler: Den kunne ikke sile inntaket av elever, ta ut utbytte av driften eller ta skolepenger som oversteg ca. 15 prosent av driftskostnadene i den offentlige skolen. Men skolene var ikke strengt regulert, og kontrollen var dårlig.

Etter 2003

Etter forslag fra Bondevik II-regjeringen vedtok Stortinget at en skole kunne få status som friskole dersom skolen holdt minst like god kvalitet som den offentlige skolen. Med andre ord: kravene til religion eller alternativ pedagogikk forsvant. Ellers gjaldt de samme betingelsene som før, bortsett fra at en del regler ble strengere: For eksempel ble forbudet om å ta ut utbytte strengere, og det ble stilt krav om å følge FNs barnekonvensjon. Skolene ble dessuten strengere kontrollert enn før.

Etter 2006⁶

Etter forslag fra Stoltenberg-regjeringen vedtok Stortinget igjen å endre loven. I dag kan en skole få status som friskole dersom den driver på et av følgende grunnlag:

- religiøst
- anerkjent pedagogisk retning⁷
- internasjonalt
- særskilt tilrettelagt videregående opplæring i kombinasjon med toppidrett
- norsk grunnskoleopplæring i utlandet
- særskilt tilrettelagt opplæring for funksjonshemmede⁸
- og regjeringen i tillegg velger å godkjenne skolen.

Ellers må skolen følge de samme reglene som ble vedtatt i den loven Bondevik II-regjeringen fremmet.⁹

Den politiske debattens kjerne er altså denne: *Skal vi akseptere friskoler som for eksempel profilerer seg på dans, drama, elektrofag, realfag eller rett og slett bare høy kvalitet – eller skal vi kun akseptere religiøse og pedagogiske friskoler, toppidrett og internasjonale skoler?*

Utbredelse og utvikling

Norge

I 2006, det siste året vi har tall for, var det 13 482 grunnskoleelever som gikk i friskoler, noe som utgjør i underkant av 2,2 prosent.¹⁰ Disse var fordelt på 146 skoler. Som vi ser av grafene¹¹ til høyre, har antallet doblet seg siden 1993, og andelen har også steget noe. Men fortsatt er både antallet og andelen elever i friskolene lavt, også i forhold til andre land.

Økningen i andelen og antallet friskoleelever har vært nokså jevn uansett regjering. Selv ikke den mer liberale friskoleloven av 2003 førte til noen kraftig økning i friskoleandelen.¹² Dette kunne imidlertid vært annerledes dersom friskoleloven av 2003 hadde fått virke lenger og ikke ble omgjort av Stoltenberg II-regjeringen. Dersom *alle* plasser det ble søkt om både hadde blitt godkjent og startet opp, ville det vært 6800 flere elevplasser i grunnskolen,¹³ noe som ville ført til at andelen friskoleelever hadde blitt 3,2 prosent. Men selv dette tallet er for høyt: Det er solid erfaring for å si at det er helt urealistisk at alle plasser det søkes om og som blir godkjent, faktisk startes opp.

I videregående skole er innslaget av friskoler noe høyere: 13 036 elever i 2007, som utgjorde 6,8 prosent av totalt antall elever. Også her har det vært en gradvis økning de siste årene. Den nye friskoleloven av 2003 kunne her ført til en større økning, ettersom det ble søkt om 15 000 plasser.¹⁴ Igjen er det lite sannsynlig at alle ville blitt startet opp.¹⁵ Men uansett: Selv om alle disse plassene hadde blitt etablert, ville Norge stått igjen med svært lave tall for andelen elever både i frittstående videregående skoler og i frittstående grunnskoler, sammenliknet med andre land.

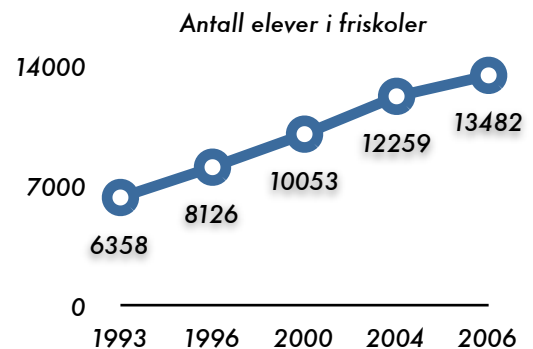
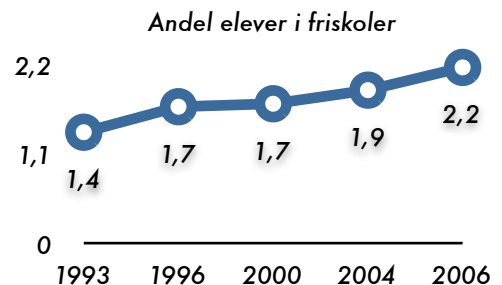
Andre land

Vedlegg 1 presenterer tall fra PISA-rapporten 2006, som blant annet tar for seg andelen elever i de forskjellige skoleslagene: offentlige, private (government independent private) og frittstående (government dependent private) grunnskoler. Vi rangerer landene etter andelen som går i den offentlige skolen og ser at Norge ligger høyt i forhold til både OECD-gjennomsnittet og Sverige og Danmark.

I Norge går 98 prosent av elevene i offentlige grunnskoler, mens gjennomsnittet for OECD-landene er 86 prosent. I Sverige går over 91 prosent i offentlige grunnskoler, i Danmark 76 prosent. Både Sverige og Danmark har altså en langt mindre andel grunnskoleelever i offentlige skoler.

Forskjellen mellom Norge og andre land skyldes ikke at andre land har flere eksklusive privatskoler enn Norge. Forskjellen ligger i antallet elever i friskoler. Mens Norge har rundt 2 prosent av elevene i friskoler,¹⁶ har Sverige og Danmark henholdsvis 8 og 22 prosent.

Dersom Bondevik II-regjeringens "frislipp" hadde blitt gjennomført fullt ut, med 6800 nye grunnskoleplasser og en andel på 3,2 prosent, ville Norge flyttet seg bare to plasser opp, og såvidt sneket seg foran Finland. Vi ville med andre ord fortsatt vært svært langt unna OECD-gjennomsnittet på 10 prosent.

Det svenske eksempel er spesielt interessant, siden Sverige lå på omtrent samme nivå i 1990 som Norge gjør i dag. En konservativ regjering reformerte skolesystemet i 1991, og Sverige betegnes i dag som et av de landene i verden der det er enklest å etablere en friskole.¹⁷ I Sverige er det også tillatt å tjene penger på friskoledriften, noe som aldri har vært tillatt i Norge. Med det nye systemet har andelen elever i friskoler økt til omtrent 8 prosent.

For å oppsummere: Norge er blant de land i OECD som har desidert færrest elever i friskoler. Samtidig vet vi at Norge er et land som ikke utmerker seg spesielt positivt med hensyn til faglige resultater i skolen. Målt i forhold til ressursbruken er resultatene enda dårligere. Vi skal i det følgende presentere noen argumenter for at friskoler kan lede til bedre resultater og et skolesystem bedre tilpasset elevenes ønsker.

Argumenter for en liberal friskolelov

Frihet til å velge

Det første og viktigste argumentet for økte muligheter til å velge en frittstående skole for sine barn er det grunnleggende liberale prinsipp om at friheten til å velge bør være selvsagt, så lenge denne friheten ikke går ut over andre. Mangfold og valgfrihet er viktig i seg selv - men også for de ringvirkninger det skaper.

Et stort flertall i den norske befolkningen ønsker større frihet til å velge mellom forskjellige skoler. Undersøkelser gjort av NHO i 2001¹⁸ og HSH i 2006¹⁹ viser at 71 prosent av de spurte ønsker et alternativt tilbud til den offentlige skolen. Den siste undersøkelsen viser at det er flertall for friskoler blant de spurte i alle partier unntatt RV. Også i SV er det 55 prosent som ønsker alternativer til den offentlige skolen. En fersk undersøkelse utført for Civita viser at over 70 prosent ønsker valgfrihet i skolen - og nesten 70 prosent synes slik valgfrihet er viktig. Folk flest mener altså at de selv og deres medmennesker er i stand til å foreta gode valg selv.

Muligheten til å velge er viktig. Noen ønsker å velge seg bort fra en skole fordi de mistrives, blir mobbet eller lærer lite. Noen trenger et miljøskifte. Noen ønsker en skole med en annen verdimeisig eller faglig profil. Noen ønsker et mer mangfoldig skolemiljø, og noen ønsker kanskje bare å gå på samme skole som en venn. Erfaring fra andre land tyder på at det store flertall foretrekker å gå på den offentlige nærskolen. Men flertallet har ingen rett til å nekte et mindretall å velge annerledes. Et godt demokrati er ikke flertallstyranni. Det viser respekt for og tar hensyn til alle.

Friheten til å velge innebærer selvfølgelig også friheten til å velge å bli der man er. Erfaringene fra Sverige viser at det store flertallet velger den offentlige nærskolen, blant annet fordi nærhet mellom bosted og skole av mange foreldre betraktes som svært viktig. Men også de som velger nærskolen, har fått økt frihet. Svenske undersøkelser viser at også de foreldre som velger den offentlige skolen er blitt mer fornøyd, fordi de føler de har fått og foretatt et reelt valg.²⁰ Med en mer liberal friskolelov vil et stort antall elever i den offentlige skolen være et bevis på den offentlige skolens tillit og status, ikke offentlig tvang.

Også de politikerne som vil begrense friskolene, vil at vi skal ha en viss frihet til å velge. Argumentet er at vi skal få lov til å velge "viktige alternativer", men altså ikke mindre viktige alternativer. Men hvordan kan det begrunnes at det er politikerne som skal bestemme hva som er viktig og mindre viktig? Og hvordan kan det begrunnes at skoler basert på religion eller spesiell pedagogikk er "viktige", mens skoler som profilerer seg på et spesielt godt skolemiljø eller fagspesialisering er mindre viktige? Som stortingsrepresentant Dagrun Eriksen (KrF) har sagt det: De ønsker "en friskolelov som skal gjøre det mulig for utdanningsministeren å velge mellom de skolene han liker og de skolene han ikke liker".²¹ En mer liberal innstilling ville bety at foreldre og elever selv fikk bestemme hva som er en god skole.

Slik loven fungerer i dag, er det åpent for buddhistiske, mormonske og katolske skoler, og for skoler som er basert på Steiner- eller Freinet-pedagogikk. Men den som ønsker å tilby elevene rørleggerfag eller ekstra matematikk, får ikke lov.

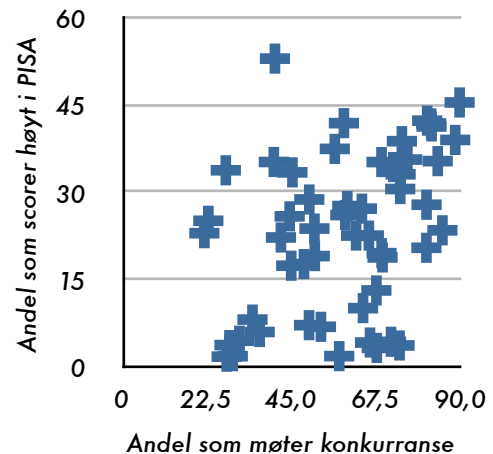
Konkurransen gjør alle bedre

Vedlegg 2 presenterer flere tall fra OECDs PISA-rapport, denne gangen om konkurranseforhold i skolesektoren. Vi ser at ingen land har mindre konkurranse mellom skoler enn Norge.²² 66 prosent av skolene har ikke gjort noe for å tiltrekke seg elevene sine i det hele tatt.

Et økt innslag av friskoler ville skapt større konkurranse. Enten direkte, ved at skoler som gjør det dårlig mister ressurser fordi elevene forsvinner, eller indirekte ved svekket prestisje når man ser at andre gjør det bedre. Det vil dermed "lønne seg" å tilby utdanning av bedre kvalitet og attraktivitet.

Mangfold, konkurranse og åpenhet om resultater gir korrektiver til det som fungerer dårlig, hint om hvordan ting kan gjøres bedre, og belønning for det som går bra. At elever og foreldre fritt kan velge hvor de skal gå på skole kan derfor bidra til bedre kvalitet i skolen.

Figuren til høyre viser denne sammenhengen. På den vertikale akse måles andelen elever som gjør det godt på PISA-undersøkelsen (ved å oppnå scoren 4, 5 eller 6 på Science-delen)²³, mens vi på den horisontale akse plotter andelen skoler som møter konkurranse om elevene. Selv om denne måten å måle konkurranseeffekter på har klare svakheter, og bildet ikke er entydig, antyder denne figuren at land med mer konkurranse oppnår bedre resultater i skolen. Det er i hvert fall vanskelig å trekke den motsatte konklusjon.

Mangfold gir nye ideer

At utdannings- eller kunnskapsministeren skal bestemme hva som er god pedagogikk eller gode skoler tilhører en gammel tradisjon der byråkrater og regjeringer synes de er de beste til å bedømme hva som er bra for deg. Dette forutsetter at disse "toppene" har bedre informasjon og bedre vurderingsevne enn andre. Lite tilsier at det stemmer.

Tvert imot, i de aller fleste tilfeller er den beste til å ta en avgjørelse den som står nærmest og må ta konsekvensen av avgjørelsen. Det som er feil for mange, kan være riktig for noen få. Ikke minst gjelder det svakere grupper som ikke når frem til toppene.²⁴

Politikere på venstresiden ønsker å bestemme hva som er tilstrekkelig annerledes eller høyverdig nok til at en skole kan få være en frittstående skole. Dersom i stedet alle får være med å ta avgjørelsen om hvilke friskoler vi skal ha, skapes et viktig mangfold av ideer som alle kan lære av. Det gjør at skolene på en bedre måte kan tilpasse seg elevenes ønsker og behov.

Et slikt mangfold vil også gi oss nye ideer til hvordan elevene kan lære mer og bedre, og med flere alternativer vil slik "god praksis" spres og videreutvikles. Skolesystemet er for komplekst til at det kan detaljstyres ovenfra.

Det finnes mange gode idéer i skole-Norge. Å gi anledning til dem som ønsker å prøve noe nytt og annerledes, til faktisk å gjøre det, kan gi spennende nye prosjekter. Ofte kan ting endres innenfor det offentlige systemet, men like ofte er det enklere å gjøre det utenfor. Å gi ildsjelene et eierforhold til deres nyvinninger og forsøk, vil gjøre det lettere å lykkes.

Større forskjeller - eller like muligheter?

Det mest brukte argumentet mot friskoler er at de skaper skiller - ved at barn av velstående og ressursrike foreldre sendes til bedre skoler enn "allmuen", og at gamle skiller dermed videreføres. Men ønsket om like muligheter for alle kan like gjerne være et argument for friskoler.

Når man snakker om forskjeller i skolen, tenker man gjerne på to ulike forhold: For det første elevsammensetningen på den enkelte skole; om elevmassen er homogen eller heterogen. For det annet forskjeller i faglige resultater; om det er systematiske forskjeller mellom elevenes resultater som ikke kan skyldes deres egne evner og talenter, men snarere utenforliggende forhold. Slike utenforliggende forhold kan for eksempel være foreldres inntekt, utdanning, bosted eller hudfarge.

Venstresiden fremhever ofte at det positive med enhetsskolen er at både "fabrikkarbeiderens datter og direktørens sønn" går på samme skole. Men det er en sannhet med modifikasjoner. I store byer er snarere bildet motsatt, fordi bostedssegregeringen ofte fører til sterkt homogene elevgrupper. Andelen minoritets elever eller andelen elever med velstående foreldre, er således helt forskjellig på Vinderen og Tøyen.

I en slik situasjon vil et visst innslag av friskoler føre til mindre skiller. En friskole får sine elever fra et langt større geografisk område, og elevsammensetningen blir derfor ofte mer mangfoldig. Venstresidens krav til annerledeshet demper riktig nok denne virkningen, men selv de religiøst baserte friskolene i Oslo kan skille med en mer heterogen elevmasse enn mange av de offentlige skolene.

De mest privilegerte vil alltid klare seg - de har alltid hatt valgfrihet. Med et rigid skolesystem er de rikeste de eneste som kan velge skole, fordi de for eksempel kan flytte til områder med antatt bedre skoler. De fattigste har ikke den samme muligheten til å bo hvor de vil og kan bare velge en antatt bedre skole dersom det er valgfrihet, og dersom friskolene finansieres av det offentlige. Britiske studier viser at boliger i nærheten av en god skole koster omtrent 12 prosent mer enn boliger som sogner til en dårligere skole.²⁵

Også argumentet om at friskoler skaper faglige skiller baserer seg på gale premisser. Slike skiller finnes nemlig allerede i den offentlige skolen, der de til dels også blir forsterket.²⁶²⁷ Det er store og systematiske forskjeller mellom elevene som følge av elevenes sosiale og kulturelle hjemmebakgrunn, foreldrenes økonomi og utdanning, elevenes kjønn og opprinnelsesland.²⁸²⁹³⁰ Minoritetsspråklige elever, for eksempel, gjør det langt dårligere på skolen i Norge enn minoritetsspråklige elever gjør i mange andre land.

Spørsmålet er derfor ikke om friskoler skaper skiller, men om de fører til større eller mindre skiller enn det allerede er i den offentlige skolen. De fleste undersøkelser viser at alle gjør det bedre i friskoler, og at forskjellene ikke blir større enn i den offentlige skolen.

Med riktig tilrettelegging kan friskolene til og med være spesielt gunstige for de svakest stilte. Den engelske stiftelsen Sutton Trust har hatt stor suksess med sin satsning på friskoler for dem som gjør det dårlig i den offentlige skolen.³¹ En måte å tilrettelegge for de minst privilegerte på, er å gi friskolene økonomiske incentiver til å satse på dem, slik Julian Le Grand argumenterer for.³²

Et annet moment er at segregering i skolen ikke nødvendigvis fører til segregering i samfunnet forøvrig. Det kan like gjerne være slik at når valgfriheten i skolen blir større, blir samfunnet mer egalitært. La oss ta ett eksempel: Friskoler kan føre til mindre sosiale skiller hvis friskoler gjør at man blir boende i et "dårlig" skoledistrikt. Uten mulighet til å velge noe annet enn nærskolen ville man kanskje flyttet, og på den måten bidratt til å forsterke bostedssegregeringen.

Prinsippet vi følger i Norge, med at utdannelsen skal være god for alle, at god utdanning ikke skal være reservert for de få og privilegerte, er svært verdifull. Sosial rettferdighet og like muligheter er viktig, men det er ikke ensbetydende med at alle skoler skal være like. Dersom alle elever behandles likt, blir de i virkeligheten behandlet ulikt, fordi mennesker er forskjellige. I fremtidens velferdssamfunn blir respekt for mangfold og likeverd mer viktig.

"Tar" friskolene penger fra den offentlige skolen?

Enkelte argumenterer med at friskolene "tar" penger fra den offentlige skolen, som dermed får mindre ressurser enn den ellers ville fått. Det stemmer ikke.

En elev kan ikke gå på mer enn én skole av gangen. Både offentlige skoler og friskoler får midler tilpasset det antall elever de har. Midlene følger altså elevene.

I praksis er likevel systemet ikke så fordelaktig for friskolene. Friskolene får ikke like mye midler som den offentlige skolen. Tilskuddet utgjør i dag 85 prosent av de gjennomsnittlige driftskostnadene i den offentlige skolen, men friskolene får ingenting for å dekke kapitalutgifter, for eksempel utgifter til husleie.³³³⁴ De fleste friskoler har derfor en mindre romslig økonomi enn de offentlige skolene har. Det betyr at det vil bli flere ressurser per elev i den offentlige skolen når det blir flere friskoleelever (siden friskoleelevene er "billigere"), dersom den totale ressursbruken er konstant.

Det er ingenting i veien for at støtten til friskolene kan økes, og at de for eksempel kan bli fullfinansiert av det offentlige. 100 prosent finansiering kan i så fall ledsages av et forbud mot å ta skolepenger av elevene, slik det er i Sverige.

Men selv med et slikt regime er det ikke urimelig at den offentlige skolen har noe bedre økonomi enn friskolene har. Den offentlige skolen har plikter som friskolene ikke har, for eksempel om å kunne tilby alle elever en skoleplass, og det må det tas hensyn til.

Bør friskoler kunne være kommersielle?

Fra et liberalt perspektiv kan forbudet mot å tjene penger virke underlig. Det gjelder ikke på sammenliknbare områder som også mottar offentlig støtte eller subsidier, så som barnehager, sykehjem, sykehus og næringsliv. En god grunn til å åpne for kommersielle interesser er at det er dyrt å starte en skole. Adgang til kapitalmarkeder og mulighetene til å tjene penger kan gjøre det lettere å starte frittstående skoler³⁵, og dermed lede til et større mangfold. Det kan også gi incentiver til å økt kvalitet som kommer elevene til gode.

Erfaringene fra Sverige og andre land tyder på at det er vanskelig å tjene mye penger på skoledrift, og at organisasjoner og enkeltpersoner ofte driver skole av andre grunner enn ønske om egen profitt, selv om det er lov å ta ut utbytte. De ideelle innslagene er altså uansett viktige.

Det er også viktig å skille mellom overskudd og utbytte. I Sverige går en del skoler med overskudd, men få tar utbytte. I stedet investeres overskuddet i skolene, slik at elevene får et bedre tilbud.

Forskning

Vi har foran presentert noen argumenter for friskoler. Det viktigste blant dem er at valgfrihet er et gode, så lenge det ikke er skadelig. I denne seksjonen ser vi på forskningen om friskoler, i hvilken grad friheten kan virke positivt eller skadelig. Vi ser spesielt på de minst privilegerte, da en politikk som er god for flertallet, men skadelig for mindretallet eller de svakest stilte, ikke er ønskelig.

Det er fordeler og ulemper ved de fleste forskningsopplegg. Forskning på utdanning er spesielt vanskelig, siden det er mange lokale faktorer som påvirker resultatene. For å begrense dette notatet vil vi ikke gå inn på alle fordeler, ulemper og problemer med de ulike forskningsrapportene, men i stedet henvise til dem for nærmere fordykning. Vi har vi holdt oss til forskning som allment blir akseptert som tilfredsstillende metodisk fundert.

Faglige resultater

Den liberale norske reformen i 2003 fikk kun fungere noen få år, og forskningen om den er derfor mangelfull.³⁶ Når det gjelder forskjeller i resultater mellom offentlige og frittstående skoler foreligger bare én rapport, og den baserer seg på bare ett skoleår: Hans Bonesrønning og Linn Renée Napers "Skoleåret 2004/2005: Frittstående grunnskoler under ny lov og frittstående videregående skoler under gammel lov", fra Senter for økonomisk forskning (SØF) i Trondheim.

Denne rapporten viser at friskolene presterer bedre enn offentlige skoler på noen områder, mens de er dårligere på andre. Videre viser rapporten at "den gjennomsnittlige fremgangen i løpet av grunnkurset er noe større i frittstående enn i offentlige skoler".³⁷

Sett under ett antyder denne rapporten at friskoleelever presterer noe bedre enn elever i offentlig skole, både på grunnskole- og videregående nivå. Bonesrønning og Naper ønsker likevel ikke å konkludere med at friskolene er bedre, siden det ikke kan utelukkes at andre faktorer påvirker, for eksempel at elever i friskoler er mer skolemotivert enn andre elever.

Den viktigste konklusjonen man kan trekke fra forskningen på norske forhold så langt, er at mer forskning er ønskelig. Men: funnene indikerer resultatforbedringer som følge av friskoler, og det er svært lite som tilsier at friskoler svekker utdanningssystemet.

Internasjonalt er det forsket noe mer på frittstående skoler, og spesielt den svenske modellen er godt dekket.

Svensk forskning ser spesielt på virkningene den svenske friskolereformen har hatt på den offentlige skolen. Den ser altså ikke på hvorvidt friskoleelevene gjør det bedre enn elever i offentlig skole, men hvordan konkurransen fra friskoler påvirker den offentlige skolen. Resultatene viser at elever i den offentlige skolen oppnår bedre resultater når innslaget av friskoler øker.³⁸³⁹ De positive effektene viser seg tydeligst i matematikk, mens det ikke er signifikante funn i engelsk og svensk. Den positive effekten er systematisk både for sterke og svake elever.⁴⁰

En omfattende undersøkelse i USA viser at offentlige skoler reagerer positivt på konkurranse, og at det forbedrer både resultater og effektivitet. Samtidig gjør elever i friskoler det bedre enn elever i offentlige skoler.⁴¹ Dette er spesielt oppløftende, da frittstående skoler i USA ofte tiltrekker seg en stor andel elever som gjør det dårlig i den offentlige skolen.

Land med flere valgmuligheter og mer konkurranse gjør det bedre på PISA-undersøkelsen.⁴² Tabellen til høyre viser forskjellen i resultater på naturfagsdelen av PISA-undersøkelsen mellom offentlige og private skoler (både friskoler og privatskoler).⁴³ Tallet er score for offentlig skole minus friskole/privat skole, slik at negative tall betyr at de offentlige skolene presterer dårligere enn friskoler og privatskoler sett under ett. Den første tallkolonnen viser de ujusterte resultatene. Vi ser at friskoler og private skoler presterer bedre enn offentlige skoler i de fleste land. Her må det igjen påpekes at mange land har større innslag av "rene" privatskoler, slik at disse funnene ikke uten videre kan brukes i en norsk kontekst. Men ser vi på sammenliknbare land som Sverige og Nederland, som også har få privatskoler, ser vi at friskolene presterer bra.

Spørsmålet om årsaksrekkefølge, hvorvidt friskoler fører til gode resultater, er alltid vanskelig. Den forskningen vi bruker her, spesielt den svenske og den amerikanske, bruker mye tid på å drøfte dette og gir gode grunner til at det faktisk er kausalitet man har funnet, og altså ikke bare at friskoler og gode resultater eksisterer samtidig.⁴⁴

Selv om mer forskning alltid er ønskelig, er altså den foreløpige konklusjonen vi kan trekke fra disse undersøkelsene at friskoler fører til bedre resultater - både for dem som velger friskoler og for dem som blir værende i den offentlige skolen. Det er svært lite som tyder på at et økt innslag av friskoler vil være skadelig for elevenes og skolenes faglige resultater.

OECD		
Austria	1	8
Canada	-44	-26
Czech Republic	23	30
Denmark	-17	-8
Germany	-40	-20
Greece	-76	-30
Hungary	-34	-12
Ireland	-34	-20
Italy	18	24
Japan	13	26
Korea	4	2
Luxembourg	25	20
Mexico	-53	-17
Netherlands	-3	-4
New Zealand	-77	-39
Portugal	-24	-16
Slovak Republic	-15	2
Spain	-38	-16
Sweden	-30	-17
Switzerland	2	26
United Kingdom	-86	-51
United States	-63	-28
OECD total	-39	-17
OECD average	-25	-8
Partners		
Argentina	-78	-48
Brazil	-107	-77
Chile	-48	-21
Colombia	-38	-19
Hong Kong-China	30	23
Indonesia	26	21
Israel	-22	-19
Jordan	-61	-45
Macao-China	-49	-42
Qatar	-96	-90
Chinese Taipei	48	47
Thailand	5	14
Uruguay	-80	-36

Likhet

Det er et mål at skolen skal bidra til sosial mobilitet. Det er elevens egen innsats og egne evner som skal avgjøre hvilke resultater hun får – ikke foreldrenes utdanning, bosted og inntekt.

Andre tallkolonne til høyre i figuren over viser resultatene på PISA-undersøkelsen, denne gang justert for såkalte sosio-økonomiske faktorer, det vil si husholdningsinntekt, bosted, osv. Vi ser at de positive effektene av frittstående skoler blir noe mindre etter en slik justering, men at resultatene fortsatt er positive: Elever i friskoler gjør det bedre enn elever i den offentlige skolen.

Norge er et land med relativt små forskjeller, både økonomisk og på andre måter. Men det er også land som Sverige (med 8 prosent av elevene i friskoler), Danmark (22 prosent) og Nederland (67 prosent). Det er altså lite som tyder på at det er andelen elever i friskoler som er avgjørende for graden av likhet i samfunnet.⁴⁵

Når vi ser på den norske forskningen, bør det aller først påpekes at det er store forskjeller mellom ulike typer frittstående skoler. Det er "ingen enkelt polaritet mellom 'offentlige skoler' og 'frittstående skoler' eller mellom ulike typer frittstående skoler, med hensyn til elevsammensetningen".⁴⁶ Allikevel er det noen mindre forskjeller mellom friskolene sett under ett og de offentlige skolene.

Helland og Lauglo fra NIFU-STEP sammenlikner inntaket til de offentlige skolene og friskolene, altså om det er forskjeller i hva slags elever som går i henholdsvis friskole og offentlig skole. Disse forskerne, som kun ser på videregående skole under det tradisjonelle friskoleregimet (altså uten en liberal lovgivning), finner at friskoler finnes noe oftere i byer, men at det også er et stort innslag av (spesielt kristne) friskoler i mer spredtbygde områder. Forskjellene etter foreldres inntekt er små, men høyere inntekt øker sannsynligheten for å gå i ikke-kristne friskoler noe. Når man ser på foreldrenes utdanning, er forskjellene større. I gjennomsnitt har friskoleforeldre høyere utdanning enn foreldrene til elever i den offentlige skolen.⁴⁷ For elevene selv øker gode karakterer sannsynligheten for å gå i kristne friskoler, mens elever med dårligere karakterer oftere går i ikke-kristne friskoler.

SØF-rapporten vi refererte fra i forrige avsnitt, kontrollerer også for forskjellige karakteristika ved elevene og deres foreldre, uten å finne klare beviser på at friskoleelever som tilhører spesielle grupper (rike, velutdannede, innvandrere osv.) gjør det bedre enn andre, sammenliknet med offentlige skoler. Det er bare ett unntak: "I matematikkfaget 1MX for grunnkurs allmenfag kan det synes som elever med høyt utdannede foreldre opplever fordeler med frittstående skoler".⁴⁸ Men "for andre fag, og andre oppsplittinger av elevgruppen, synes det ikke å være heterogene effekter av eierforholdet".⁴⁹ Med andre ord: Stort sett fører ikke friskoler til større skiller enn offentlige skoler.

Både i offentlige skoler og i friskoler gjør barn av høyt utdannede foreldre det bedre enn barn av mindre utdannede foreldre. Dette er vanlig også internasjonalt, og forklares ofte med at velutdannede foreldre er mer opptatt av utdanning og har bedre muligheter til å hjelpe barna med skolearbeidet.⁵⁰ Velutdannede foreldre har sannsynligvis også bedre forutsetninger for å velge riktig skole for sine barn. Valgfrihet kombinert med god informasjon kan bidra til økt sosial mobilitet også på dette punktet. Ingenting tyder på at de minst privilegerte ikke ønsker en slik valgfrihet - faktisk viser undersøkelser at flertallet som er for valgfrihet er størst i arbeiderklassen, størst blant de fattigste, og størst blant dem med mindre utdanning.⁵¹

Denne rapporten viser også at barn av lavt utdannede foreldre (i den offentlige skolen) ikke tjener på konkurransen fra friskoler under det nåværende friskoleregimet.⁵² Med andre ord, effekten vi argumenterte for over, at konkurranse om elevene fra friskoler fører til at også de offentlige skolene blir bedre og gir elevene bedre resultater, er ikke tydelig for elever med foreldre med lite utdanning. Noe av det samme finner vi i Sverige: friskoler gir dårligere resultater i engelsk og svensk for elever med familier med lav utdanning.⁵³ Innvandrerbarn og barn som trenger spesiell oppfølging, gjør det imidlertid bedre. Resultatene er med andre ord ikke entydige.

Et funn som kanskje er overraskende for noen, er at det ser ut til at segregering i størst grad forekommer i frittstående skoler med alternativ innretning⁵⁴ - altså nettopp de skolene venstresiden i Norge vil ha. Arbeiderpartiets Anniken Huitfeldt sa i juni 2007 at "de privatskolene vi har i dag representerer stort sett religiøse og pedagogiske alternativer til den offentlige skolen. De skaper ikke markante sosiale skiller, og vi trenger disse som alternativer til den offentlige skole. Derfor vil den nye loven verne om de pedagogiske og religiøse alternativene til den offentlige skolen".⁵⁵ Men i virkeligheten er det motsatt: Disse friskolene skaper litt større skiller enn andre friskoler.

Friskolemotstandere viser ofte til internasjonale rapporter som viser at privatskoler fører til større forskjeller. Problemet er at disse rapportene ofte dreier seg om rene privatskoler som nærmest per definisjon skaper skiller. Problemstillingen er derfor helt irrelevant for debatten om friskolenes virkning.

Konklusjonen som kan trekkes av forskningen om friskoler, er at de kan føre til sosial segregering, men at det er svært lite som tyder på at forskjellene blir større enn de allerede er i det offentlige systemet. Godt designede systemer kan tvert om gjøre mindre privilegerte grupper til de store vinnerne. Amerikanske delstater kan ses på som forsøkslaboratorier, da hver delstat stort sett har sin egen friskolelov. Her gjør gode systemer at friskolene ikke "tar" de beste elevene, men tvert imot tiltrekker seg en større andel av dem som gjør det dårlig i den offentlige skolen og gir dem en ny sjanse.⁵⁶ Andre stater har dårligere systemer, og der ser vi økt segregering.

Tilfredshet

Vi presenterte foran undersøkelser som viste at et stort flertall av befolkningen ønsker å kunne velge mellom forskjellige skoler. De fleste er for friskoler, og andelen for er størst blant de gruppene som venstresiden forsøker å "beskytte" mot friskoler.

Det er også interessant å se hvorfor foreldre velger friskole for sine barn. En undersøkelse fra Norsk institutt for by- og regionforskning⁵⁷ finner at en stor andel av friskoleforeldrene ofte ønsker friskoler på grunn av et mer heterogent miljø, der barna kan møte barn av andre livssyn, annen etnisitet og annen sosio-økonomisk bakgrunn. Som forskeren konkluderer: "Det tyder også på at segregering, som et resultat av at det eksisterer private alternativer, ikke vil komme til å bli et dominerende trekk ved skolen".

Internasjonale undersøkelser viser at både elever og foreldre er mer fornøyd med skolesystemet når de har en slik valgfrihet.⁵⁸ Dette gjelder uansett om de velger offentlig skole eller friskole.

Det samme ser vi i Sverige. Der er oppslutningen om friskolereformen stor, og foreldrene er svært fornøyd. Et tegn på det er at også de svenske sosialdemokratene lenge har vært for friskoler. Foreldre og elever som har valgt bort den offentlige skolen er også tilfredse. Mens 69 prosent av foreldrene som har barn i kommunale skoler er "meget fornøyd" eller "fornøyd", er tilsvarende tall for friskoleforeldrene 91 prosent⁵⁹.

Avslutning

Det beste argumentet for friskoler er muligheten til å velge. Det er viktig og ønskelig at de som ønsker det, kan velge annerledes enn flertallet.

Et biprodukt av økt valgfrihet er at det kan lede til en bedre offentlig skole. All erfaring tilsier at den offentlige skolen vil være førstevalget for det store flertallet av elevene også med en mer liberal friskolelov. Men også derfor er muligheten til kvalitetsforbedring for alle viktig. Hvis skolene møter økt mangfold og konkurranse med læring og forbedring, vil alle elever få en bedre skole.

Vi har i dette notatet forsøkt å vise at argumentene for en liberal friskolelov understøttes av empiri. Det er svært lite som tilsier at muligheten til å velge vil være skadelig. Tvert i mot, vi tror at økt valgfrihet vil være ett skritt på veien mot en bedre skole.

Forfattere:

Notatet er skrevet av Marius Doksheim og Kristin Clemet, Civita.

E-post: marius@civita.no

Vedlegg 1: Fordeling av elever på skoletyper

Offentlige skolers andel av elevmassen:

1	Latvia	100,0
	Romania	100,0
	Russian Federation	100,0
4	Montenegro	99,8
5	Turkey	99,5
6	Kyrgyzstan	99,4
	Serbia	99,4
8	Lithuania	99,3
9	Azerbaijan	99,1
10	Iceland	98,9
11	Croatia	98,6
12	Poland	98,4
13	Tunisia	98,2
14	Norway	98,1
	Estonia	98,1
16	Slovenia	97,7
17	Finland	97,6
18	Italy	96,4
19	Czech Republic	96,2
20	New Zealand	95,5
	Switzerland	95,5
22	Greece	94,9
23	Germany	94,3
24	United Kingdom	93,8
25	Canada	93,0
26	United States	92,6
27	Brazil	92,4
28	Slovak Republic	92,3
29	Sweden	91,7
30	Qatar	91,1
	Portugal	91,1
32	Austria	90,7
33	Mexico	89,7
34	Luxembourg	85,6
	OECD average	85,6
35	Uruguay	84,9
36	Hungary	84,2
37	Thailand	83,5
38	Colombia	82,7
39	Jordan	80,6
40	Denmark	76,1
41	Israel	73,4
42	Japan	70,1
43	Argentina	67,5
44	Spain	65,3
45	Chinese Taipei	65,0
46	Indonesia	60,7
47	Korea	53,7
48	Chile	46,9
49	Ireland	41,8
50	Netherlands	33,0
51	Hong Kong-China	7,5
52	Macao-China	3,8
	Australia	w
	Belgium	w
	France	w
	Bulgaria	m
	Liechtenstein	c

Kilde: [Pisa 2006](#) Chapter 5

Friskolers andel av elevmassen: (Government dependent private)

1	Hong Kong-Chin	90,7
2	Macao-China	68,5
3	Netherlands	67,0
4	Ireland	54,8
5	Chile	44,9
6	Korea	31,5
7	Argentina	24,8
8	Spain	24,6
9	Denmark	22,8
10	Israel	20,3
11	Luxembourg	14,4
12	Indonesia	13,5
13	Hungary	13,1
	OECD average	10,5
14	Austria	8,4
15	Sweden	8,3
16	Slovak Republic	7,2
17	Portugal	6,9
18	Thailand	6,1
19	Germany	5,5
20	Colombia	5,1
21	Canada	4,3
22	Czech Republic	3,5
23	Finland	2,4
24	Slovenia	2,3
25	Norway	1,9
26	Tunisia	1,8
27	Estonia	1,4
28	Jordan	1,3
29	Italy	1,2
30	Poland	1,0
	Iceland	1,0
	Japan	1,0
33	Switzerland	0,9
34	United States	0,8
35	Lithuania	0,7
36	Croatia	0,6
	Serbia	0,6
38	United Kingdom	0,2
39	Qatar	0,1
40	Greece	0,0
	Mexico	0,0
	New Zealand	0,0
	Turkey	0,0
	Azerbaijan	0,0
	Brazil	0,0
	Kyrgyzstan	0,0
	Latvia	0,0
	Montenegro	0,0
	Romania	0,0
	Russian Federation	0,0
	Chinese Taipei	0,0
	Uruguay	0,0
	Australia	w
	Belgium	w
	France	w
	Bulgaria	m

Kilde: [Pisa 2006](#) Chapter 5

Privatskolers andel: (Government independent private)

1	Chinese Taipei	35,0
2	Japan	28,9
3	Macao-China	27,6
4	Indonesia	25,8
5	Jordan	18,1
6	Uruguay	15,1
7	Korea	14,8
8	Colombia	12,3
9	Thailand	10,5
10	Mexico	10,3
11	Spain	10,1
12	Qatar	8,8
13	Chile	8,2
14	Argentina	7,7
15	Brazil	7,6
16	United States	6,6
17	Israel	6,3
18	United Kingdom	6,0
19	Greece	5,1
20	New Zealand	4,5
	OECD average	4,1
21	Switzerland	3,6
22	Ireland	3,4
23	Canada	2,7
	Hungary	2,7
25	Italy	2,4
26	Portugal	2,1
27	Hong Kong-Chin	1,9
28	Denmark	1,1
29	Azerbaijan	0,9
	Austria	0,9
31	Croatia	0,7
32	Kyrgyzstan	0,6
	Poland	0,6
	Estonia	0,6
35	Turkey	0,5
	Slovak Republic	0,5
37	Czech Republic	0,2
	Germany	0,2
	Montenegro	0,2
40	Iceland	0,1
	Slovenia	0,1
42	Finland	0,0
	Luxembourg	0,0
	Netherlands	0,0
	Norway	0,0
	Sweden	0,0
	Latvia	0,0
	Lithuania	0,0
	Romania	0,0
	Russian Federation	0,0
	Serbia	0,0
	Tunisia	0,0
	Australia	w
	Belgium	w
	France	w
	Bulgaria	m
	Liechtenstein	c

Kilde: [Pisa 2006](#) Chapter 5

Vedlegg 2: Konkurransen

Skoler som møter konkurransen fra to eller flere skoler:

1	Indonesia	90,0
2	Hong Kong-China	89,6
3	Australia	88,4
4	Slovak Republic	85,0
5	United Kingdom	83,7
6	New Zealand	82,1
7	Japan	82,0
8	Chinese Taipei	80,9
9	Macao-China	80,8
10	Latvia	80,7
11	Korea	75,7
12	Netherlands	74,2
13	Czech Republic	73,9
14	Ireland	73,8
15	Montenegro	73,6
16	Belgium	71,9
17	Argentina	71,3
18	Israel	69,1
19	Italy	68,8
20	Germany	68,8
21	Mexico	67,6
22	Bulgaria	67,4
23	Thailand	65,8
24	Croatia	65,4
25	Chile	63,9
26	United States	63,6
27	Spain	62,1
OECD average		60,3
28	Hungary	59,7
29	Denmark	59,2
30	Canada	58,8
31	Colombia	57,6
32	Estonia	56,4
33	Turkey	52,7
34	Russian Federation	51,1
35	Luxembourg	51,0
36	Sweden	49,6
37	Serbia	49,6
38	Portugal	48,2
39	Azerbaijan	48,0
40	Kyrgyzstan	47,6
41	Austria	45,2
42	Greece	44,8
43	Poland	44,4
44	Lithuania	42,1
45	Finland	40,5
46	Slovenia	40,2
47	Jordan	36,4
48	Uruguay	34,5
49	Romania	31,1
50	Tunisia	29,3
51	Brazil	28,4
52	Qatar	27,7
53	Switzerland	27,5
54	Iceland	22,8
55	Norway	21,8
	France	w
	Liechtenstein	c

Kilde: [Pisa 2006 Chapter 5](#)

Skoler som møter konkurransen fra én skole:

1	Brazil	38,8
2	Lithuania	30,4
3	Azerbaijan	26,6
4	Montenegro	24,9
5	Portugal	24,7
6	Romania	23,7
7	Serbia	23,4
8	Thailand	22,5
9	Estonia	22,2
10	Tunisia	21,8
11	Poland	20,5
12	Jordan	19,4
13	Austria	19,2
14	Belgium	18,6
15	Canada	18,5
16	Denmark	18,2
17	Colombia	18,2
18	Spain	17,7
19	Bulgaria	17,4
20	Chile	17,3
21	Kyrgyzstan	17,3
22	Russian Federation	16,9
23	Mexico	16,7
24	Hungary	15,9
25	Qatar	15,7
26	Luxembourg	15,7
27	Turkey	15,6
28	Finland	15,5
29	Netherlands	15,3
30	Latvia	15,2
31	Greece	14,9
32	Germany	14,2
33	Switzerland	14,1
OECD average		13,6
34	Israel	13,6
35	Sweden	13,5
36	Uruguay	13,5
37	Chinese Taipei	12,7
38	Norway	12,4
39	Slovenia	12,2
40	Czech Republic	12,1
41	Italy	12,0
42	Croatia	11,6
43	United States	10,5
44	Ireland	9,8
45	Argentina	9,4
46	Hong Kong-China	9,2
47	Korea	8,7
48	United Kingdom	8,7
49	Macao-China	8,6
50	Japan	7,6
51	New Zealand	7,1
52	Slovak Republic	6,4
53	Australia	5,2
54	Iceland	5,0
55	Indonesia	4,8
	France	w
	Liechtenstein	c

Kilde: [Pisa 2006 Chapter 5](#)

Skoler som ikke møter konkurransen:

1	Iceland	72,2
2	Norway	65,9
3	Switzerland	58,4
4	Qatar	56,6
5	Uruguay	52,0
6	Tunisia	48,9
7	Slovenia	47,6
8	Romania	45,2
9	Jordan	44,1
10	Finland	44,0
11	Greece	40,3
12	Sweden	36,8
13	Austria	35,6
14	Poland	35,1
15	Kyrgyzstan	35,1
16	Luxembourg	33,3
17	Brazil	32,8
18	Russian Federation	32,0
19	Turkey	31,7
20	Lithuania	27,5
21	Serbia	27,1
22	Portugal	27,1
OECD average		26,1
23	United States	25,9
24	Azerbaijan	25,4
25	Hungary	24,4
26	Colombia	24,2
27	Croatia	23,0
28	Canada	22,7
29	Denmark	22,6
30	Estonia	21,4
31	Spain	20,2
32	Argentina	19,3
33	Italy	19,2
34	Chile	18,8
35	Israel	17,4
36	Germany	17,0
37	Ireland	16,4
38	Mexico	15,7
39	Korea	15,6
40	Bulgaria	15,2
41	Czech Republic	14,1
42	Thailand	11,7
43	New Zealand	10,8
44	Macao-China	10,6
45	Netherlands	10,5
46	Japan	10,4
47	Belgium	9,4
48	Slovak Republic	8,6
49	United Kingdom	7,6
50	Australia	6,4
51	Chinese Taipei	6,4
52	Indonesia	5,2
53	Latvia	4,1
54	Montenegro	1,5
55	Hong Kong-China	1,2
56	France	w
57	Liechtenstein	c

Kilde: [Pisa 2006 Chapter 5](#)

- 1 Opplæringslovens §2.1
- 2 Menneskerettighetserklæringens Artikkel 26-3. <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/nrr.htm>
- 3 § 13.3 http://www.fn.no/fn_avtaler/menneskerettigheter/fns_internasjonale_konvensjon_om_oekonomiske_sociale_og_kulturelle_rettigheter
- 4 At friskoler er etablert og eid av "private", betyr at de kan være etablert og eid av bedrifter, privatpersoner, foreninger, frivillige organisasjoner e.a. Men en friskole kan også være eid av staten, ettersom friskoler, rent juridisk, kun defineres som en skole som er eid av *andre* enn kommunen (grunnskoler) eller fylket (videregående skoler).
- 5 Loven ble vedtatt i juli 2003 og trådte i kraft 1. september samme år. Endringene er altså i hovedsak gjeldende fra skoleåret 2004/2005.
- 6 En "fryslov", som stanset behandlingen av nye søknader, ble innført i 2006, mens den nye privatskoleloven trådte i kraft først i 2007.
- 7 Kriteriene som gjelder skoler med alternativ pedagogikk er ikke like strenge som før 2003: For eksempel ble Montessori-pedagogikken ikke ansett som alternativ nok av Ap tidligere, mens den nå blir akseptert.
- 8 Privatskolelovens § 2.1
- 9 Det er både i Bondevik II-regjeringens lov og i Stoltenberg II-regjeringens lov gjort andre, mindre vesentlige endringer. Disse drøftes ikke her, bl.a. fordi de er av liten betydning og ikke er gjenstand for politisk debatt.
- 10 Statistisk sentralbyrå: Fakta om utdanning 2008: <http://www.ssb.no/emner/04/02/fakta/fakta2008.pdf> side 6.
- 11 Statistisk sentralbyrå: Statistikkbanken: utdanning.
- 12 Bonesrønning og Naper: Frittstående grunnskoler under ny lov og frittstående videregående skoler under gammel lov. SØF-Rapport Nr. 05/06.
- 13 Stoltenberg: Høyre skaper skoleskille. Dagbladet 26.7.2008: <http://www.dagbladet.no/kultur/2008/07/26/541817.html>
- 14 *ibid*.
- 15 Mange søkte nok om ekstra mange plasser for å ha noen i "reserve" for eventuell senere ekspansjon etter et regjeringsskifte og et strengere friskoleregime.
- 16 Den eksakte andelen varierer noe mellom OECD og SSBs tall, de opererer med henholdsvis 1,9 og 2,2 prosent.
- 17 Sandstöm i "What America can Learn from School Choice in Other Countries" av Salisbury og Tooley (eds.) 2005
- 18 Horisont nr. 3/2001: Skole. Side 38.
- 19 Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon: "Djupedal i utakt med folket". Pressemelding 2006.
- 20 Björklund, Edin, Fredriksson og Krueger 2003: "Den svenske skolan - effektiv og jämlik" Valförspolitiska rådets rapport 2003.12.22.
- 21 Vårt Land 9. oktober 2006: "Vil bare godkjenne alternative skoler"
- 22 Med et lite unntak for Island, som vi ser har en større andel som ikke møter noen konkurrenter, men marginalt flere som møter konkurranse fra to eller fler skoler.
- 23 PISA 2006: Kapittel 5 og kapittel 2.
- 24 Se for eksempel Le Grand (2008) for en videre diskusjon av dette poenget.
- 25 Le Grand 2008: The Other Invisible Hand, side 34.
- 26 Håkon Leiufrud: "Sosial ulikhet i hjemmet og sosial reproduksjon i skolen - noen innledende betraktninger" <http://www.ks.no/upload/106919/HaakonLeiufrud.pdf>
- 27 Marianne Nordli Hansen: "Ulikhet i Osloskolen: rekruttering og segregering" i Tidsskrift for Ungdomsforskning 2005
- 28 Jarmund Veland: "Norsk skole opprettholder sosiale skiller" http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=16034
- 29 SSB: <http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2005-11-25-01.html>
- 30 SSB: "Ungdom med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn i norsk utdanning - en framtidig suksesshistorie?"
- 31 <http://www.suttontrust.com/index.asp>
- 32 Le Grand 2008: The Other Invisible Hand side 147.
- 33 Bondevik II-regjeringen innførte støtte til kapitalutgifter, men dette er senere avviklet av Stoltenberg-regjeringen
- 34 Her hadde det dessverre sneket seg inn en feil i en tidligere versjon. Den er nå rettet på. Det er ingenting som hindrer skolene i å bruke skolepengene til kapitalutgifter.
- 35 Se Le Grand 2008 side 81 og fremover for et sosialdemokratisk argument for kommersielle interesser i skolen.
- 36 Forskningen ble dessverre stoppet av Stoltenberg-regjeringen før den var avsluttet.
- 37 SØF-rapport nr. 05/06 side 1.
- 38 Sandstöm og Bergström 2005: "School Vouchers in Practice: Competition Won't Hurt You" i Journal of Public Economics nr 89. Denne er basert på data fra 9. klasse.
- 39 Ahlin 2003: "Does School Competition Matter? Effects of a Large-Scale School Choice on Student Performance" Working Paper Series, no. 2003:2. Denne er basert på data fra 3. klasse.
- 40 Björklund, Edin, Fredriksson og Krueger 2003: "Den svenske skolan - effektiv og jämlik" Valförspolitiska rådets rapport 2003.12.22.
- 41 Hoxby 2003: "School Choice and School Competition: Evidence from the United States" i Swedish Economic Policy Review 10.
- 42 OECD 2003: "School Accountability, Autonomy, Choice, and the Level of Student Achievement: International Evidence from PISA 2003" Education Working Paper No. 13.
- 43 PISA 2006: Kapittel 5. Her har vi dessverre ikke tall for Norge.
- 44 Forskningen er også publisert i anerkjente tidsskrift, som ser nøye på slike spørsmål. Se referansene i fotnotene.
- 45 PISA 2000: <http://www.oecd.org/dataoecd/15/20/34668095.pdf>
- 46 Helland og Lauglo: "Fører frittstående skoler i videregående opplæring til sosial segregering?" NIFU-STEP Arbeidsnotat 35/2006 side 5.
- 47 Annen forskning har antydnet at dette blant annet skyldes en noe høyere andel akademikere og teologer blant foreldrene til barn i pedagogiske og religiøse friskoler (Se rapporten fra NIFU STEP).
- 48 SØF-rapport nr. 05/06 side 3.
- 49 *ibid*
- 50 Le Grand 2008: The Other Invisible Hand
- 51 Appleby og Alvarez-Rosete 2005: "Public Response to NHS Reform" (referert i Le Grand 2008)
- 52 SØF-rapport nr. 05/06 side 4.
- 53 Ahlin 2003: "Does School Competition Matter? Effects of a Large-School Choice Reform on Student Performance" Working Paper Series, no. 2003:2.
- 54 Björklund, Edin, Fredriksson og Krueger 2003: "Den svenske skolan - effektiv og jämlik" Valförspolitiska rådets rapport 2003.12.22.
- 55 Innlegg i stortingsdebatten om privatskoleloven: <http://www.dna.no/layout/set/print/layout/set/print/dna.no/Nyhetsarkiv/Skole/Ny-privatskolelov>
- 56 Hoxby 2003: "School Choice and Competition: Evidence from the United States"
- 57 Helgesen 2003: "Barns behov eller foreldres særinteresser" NIBR-rapport 2003:8.
- 58 Phillips, Raham og Wagner 2004: "School Choice: Policies and Effects: An international literature review" <http://www.sae.ca/pdfs/022.pdf>.
- 59 Temo-undersøkelse for Friskolernas Riksförbund, referert i Horisont nr. 2/2005.